

ACTA OF HANDELINGEN

der verzameling van de Nederlandse kerken die onder het Kruis
zitten, en in Duitsland en Oost-Friesland verstrooid zijn, gehouden
te Embden, de 4de oktober 1571 1)

I.

Geen kerk zal over een andere kerk, geen dienaar des Woords, geen ouderling, noch diaken, zal de een over de ander heerschappij voeren, maar een iegelijk zal zich voor alle suspiciën, en aanlokking om te heerschappen wachten.

II.

Om de eendrachtigheid in de leer tussen de Nederlandse kerken te bewijzen, heeft het de broederen goed gedacht de belijdenis des geloofs der Nederlandse kerken te onderschrijven; insgelijks ook de belijdenis der kerken in Frankrijk te ondertekenen, om daarmede haar verbinding en enigheid met dezelve Franse kerken te betuigen, zekerlijk vertrouwende, dat de dienaren derzelve Franse kerken ook op hun zijde de belijdenis des geloofs der Nederlandse kerken, tot getuigenis der onderlinge eendrachtigheid, onderschrijven zullen.

III.

Men heeft verkoren Petrus Dathenus en Johannes Taffinus, die dit de kerken dienaren ter naastkomende verzameling in Frankrijk aanzeggen, en ter naaster samenkomst de broederen der Nederlandse kerken, antwoord weder inbrengen zullen.

IV.

Men zal ook de Nederlandse kerken dienaren, die in deze verzameling niet zijn, vermanen, dat zij in die onderschrijving be-

1) Het handschrift Den Brielle, heeft, tengevoige van een splitsing van artikel 21 in drie artikelen, artikel 27 in twee artikelen, artikel 31 in drie artikelen en artikel 42 in twee artikelen, en door samenvoeging van de artikelen 10 en 11, alsmede door het ontbreken van art 41, in totaal zeven en vijftig artikelen, en wijkt nog al af van de door ons gevolgde tekst

willigen. Het zelve zal men ook alle anderen doen, die van nu voortaan tot de dienst des Woords beroepen zullen worden, eer zij in hun dienst treden.

V.

De broeders hebben geacht, dat men in de gemeenten der Franse sprake, de forme van de Geneefse Katechismus, en in de gemeenten der Nederduitse sprake de forme van de Heidelbergse behoort te gebruiken; doch alzo, dat of er enige kerken een andere forme van Katechismus (den Woorde Gods gelijkvormig zijnde) gebruikten, die zullen te veranderen niet gedwongen worden.

VI.

In een iegelijke kerk zal men tezamenkomsten of konsistoriën der dienaren des Woords, ouderlingen en diakenen hebben, die ten minste alle weken eenmaal gehouden zullen worden, ter plaatse en tijd, die elke gemeente zal achten bekwaamste en gelegenste te wezen.

VII.

Benevens deze konsistoriën zullen ook alle drie of zes maanden classikale verzamelingen gehouden worden, van sommige kerken die bijeen gelegen zijn, naar hare gelegenheid en nooddriftigheid.

VIII.

Daar benevens zulen jaarlijkse verzamelingen aller verstrooide kerken in Duitsland en Oost-Friesland bijzonder, aller Engelse kerken bijzonder, en aller kerken onder het kruis bijzonder, gehouden worden.

IX.

Voorts zal men alle twee jaren eens, een algemene verzameling aller Nederlandse kerken houden.

X.

Beide de Frankfortse gemeenten, de Schönause, de Franse te Heidelberg, de Frankendaalse en die van St. Lambert zullen een classe maken. Een andere classe zullen maken beide de Keulse kerken, beide Akense, die van Maastricht, die van Limburg, die van Nuis, en die in het Land van Gulik zijn. Een andere classe

zullen maken die van Wezel, van Emmerik, van Gogh, van Rees, van Gennep en anderen, die daar meer in het Land van Cleef zouden mogen zijn. Een andere classe zullen maken, de kerken van Embden met de vreemde dienaren des Woords en ouderlingen van Brabant, Holland en West-Friesland.

XI.

Beide de gemeenten te Antwerpen, de gemeente van 's-Hertogenbosch, van Breda, van Brussel, en andere die in Brabant zijn mochten, zullen ook een classe maken. Een andere classe zullen maken die van Gent, van Ronsen, van Oudenaarden, van Coomen, en de andere, die in Oost- en West-Vlaanderen zijn. Een andere classe zullen maken de Doornikse, Rijsselse, Atrechtse, Armentierse, Valencijnse, en de andere Waalse kerken. Een andere classe zullen maken de gemeenten van Amsterdam, van Delft en andere Hollandse, Overijsselse en West-Friese kerken.

XII.

Men zal die in Engeland vermanen, dat zij hun kerken in classen afdelen.

XIII.

De dienaren des Woords zullen van de konsistorie met het oordeel en goeddunken der classikale verzameling of van twee of drie ministers uit de genabuurde kerken verkoren worden. Verkoren zijnde, zullen zij der gemeente voorgesteld worden, opdat zij of door stilzwijgen der gemeente aangenomen worden, of zo daar iets ware waarom die gemeente in de verkiezing niet verwilligen wilde, dat binnen 15 dagen ongevaarlijk voortgebracht werde. Nochtans of enige kerken, daar de verkiezing bij het gemene volk staat, achtten, dat hare gewoonheid niet te veranderen ware, die zullen gedragen worden ter tijd toe, dat het door de algemene Synodale verzameling anders zal verordend zijn.

XIV.

Dezelfde wijze zal men ook in de verkiezing der ouderlingen en diakenen houden, behalve dat men niet behoeven zal het gevoelen der classe of der omliggende kerken dienaren te verwachten.

XV.

Alle jaren zal het halve deel, zowel der ouderlingen als der diakenen, veranderd worden, andere in hun plaats gesteld zijnde, die ook twee jaren lang dienen zullen, doch dat de kerken (voornamelijk die onder het kruis zitten) hare vrijheid van langer of korter tijd te nemen, naar haar gelegenheid en nooddriftigheid behouden.

XVI.

De dienaren des Woords zullen geëxamineerd, dat is, onderzocht worden, van degenen daarvan zij verkoren worden. Is het dat hun leer en leven voor goed bekend wordt, zo zullen zij met gebeden daartoe dienende en oplegging der handen (doch zonder superstitie en noodzakelijkheid) bevestigd worden.

XVII.

Het zal geen kerken dienaar geoorloofd zijn, in een andere gemeente te prediken zonder bewilliging des dienaars derzelver gemeente en der konsistorie, of in het afwezen des dienaars, zonder konsent der konsistorie.

XVIII.

Die zich in de kerkdienst indringen, in die plaatsen daar de kerkdienst nu ingesteld is, diezelven zullen van de konsistoriën vermaand worden, dat ze afstaan, maar is het dat ze evenwel hardnekkiglijk voortvaren, zo zal men terstond drie of vier, of ook meer is het mogelijk, van de omliggende kerken dienaren van die classe, onder welke deze kerk is, beroepen, en hem di het is verklaren een scheurmaker te zijn. En aangaande de toehoorders, is het dat ze alle vermaningen en waarschuwingen hardnekkiglijk verachtend, de scheurmaker (welke hem nu verklaard is, zulk een te zijn) voortvaren aan te horen, zo zal de konsistorie, naar uitwijzen der kerkentucht of christelijke straf handelen.

XIX.

Eens of driemaal in de doop met water te bespreken, wordt voor een middelmatig en vrij ding gehouden. Daarom laten wij de kerken hare gewoonheid, die zij daarin hebben, behouden, ter tijd toe, dat anders in de naastkomende algemene Synodale verzameling verordend wordt.

XX.

Getuigen in de Doop te nemen, of niet te nemen, achten wij voor een middelmatig ding; derhalve zal men de kerken haar oude gewoone laten, een iegelijk naar hare vrijheid, ter tijd toe, dat daarvan anders in de algemene Synodale verzameling besloten worde.

XXI. 1)

In de gemeenten daar ons vrijheid gegeven wordt, te mogen reformeren, achten wij, dat men gemeen spijsbrood gebruiken, en het zelve in de uitdeling des Nachtmals breken moet. Maar staande of zittende het Nachmaal te ontvangen, oordelen wij middelmatig te zijn. Derhalve zullen de gemeenten zulk een wijze gebruiken, die haar de allergelegenste dunkt te zijn. Psalmen te zingen of ietwat uit de Heilige Schrift te lezen, terwijl het Heilig Avondmaal uitgedeeld wordt, wordt de kerken vrijgelaten. Insgelijks ook staat in de vrijheid der kerken de woorden van Christus, of van Paulus te gebruiken, in het uitreiken des broods en des wijns; waarin men toezien zal, dat het uitspreken der woorden, met ter tijd niet tot een schijn of waan van consecratie getrokken wordt.

XXII.

Niemand die nog onder de macht zijner ouderen staat of dergenen, die in plaats der ouderen zijn, behoort zichzelve zonder hun bewilliging in de huwelijke staat te begeven. En de huwelijksbelofte zonder hun konsent gedaan, is van geen waarde. Zo daar nochtans enigen van de ouders hierin zich zo onbescheiden en hard bewezen te zijn, dat zij in generlei wijze wilden verwilligen (hetwelk somtijds uit haat der religie en uit andere oorzaken geschiedt), als dan zal het in het oordeel der konsistorie staan, of daar enige billijke oorzaken zijn, zulk een heilige ordening te verhinderen of te breken.

XXIII.

De ondertrouw wettelijk gedaan zijnde, zal geenszins mogen gebroken worden, al ware het dat beide partijen daarin verwilligden. Daarom zal het raadzaam zijn, als de ondertrouw geschiedt, dat de kerken dienaar of een ouderling daar bij zij, opdat, eer de onderlinge beloften geschiede, vernomen worde, of zij beiden

1) In handschrift Den Brielle A I is dit ene artikel in drie artikelen vervat. De nummering der artikelen verschilt.
(Zie aanhangsel dezer Synode op 4 en 6, Pag. 54)

de reine religie bekennen; of hun ouders in hun huwelijk inwilligen. En is het dat beide partijen of een van beide, tevoren in de huwelijke staat geleefd hebben, of men door geloofwaardige en zekere getuigenissen van de afluiging der eerste partij verzekerd is.

XXIV.

De namen der personen die in de huwelijke staat te bevestigen zijn, zal men drie zondagen, of anders drie maal, mits dat er een tamelijke tijd tussen zij, voor de gemeente uitroepen.

XXV.

Wij gevoelen dat de kerkelijke discipline of christelijke straf in een iegelijke gemeente behoort onderhouden te worden; derhalve zal het der dienaren des Woords ambt zijn, niet alleen openlijk te leren, vermanen en straffen, maar ook in het bijzonder een iegelijk tot zijn plicht te vermanen, hetwelk ook de ouderlingen toe staat te doen.

XXVI.

Daarom, indien iemand in de reinheid der leer gedwaald of in de oprechtheid des levens gezondigd zal hebben, zo verre als het verborgen en zonder openlijke ergernis toegegaan is, zo zal men de regel onderhouden, welke Christus uitdrukkelijk voorschrijft, Matth. 18.

XXVII.

En de verborgen zonden, daar de zondaar (in het heimelijk, of van een, of met twee of drie getuigen vermaand zijnde) leedschap van bewijst, zal men der konsistorie niet aandragen. Maar de verborgen zonden, die de algemene welvaart of de kerken enige merkelijke schade en verderfenis toebrengen mochten, als daar zijn verraderij of verleiding der zielen, die zal men de kerken dienaar aanzeggen, opdat men naar zijn raad toezie, wat hierin te doen staat.

XXVIII.

Indien iemand heimelijk gezondigd hebbende, de vermaning van twee of drie personen niet hoort, of die een openbare zonde begaan heeft, die zal men voor de konsistorie brengen.

XXIX.

De zonden, welke van haar natuur openbaar zijn, of die de gemeente (om de verwerping der vermaning wille) geopenbaard werden, die zal men openlijk verzoenen, niet naar het oordeel van een of twee personen, maar naar het gevoelen van de ganse konsistorie, en dat op zulk een wijze en vorm, welke men achten zal tot opbouwning ener iegelijker gemeente de allerbekwaamste te wezen.

XXX.

Zo wie hardnekkiglijk de vermaningen der konsistorie verwerpen zal, die zal men van de gemeenschap des Nachtsmaals afhouden, en afgehouden zijnde, is het dat hij na vele vermaningen geen teken van berouw bewijst, zo zal dit de voortgang zijn tot de uitsluiting.

XXXI.

De kerken dienaar zal de hardnekkige zondaar openlijk van de predikstoel vermanen, hij zal zijn zonde duidelijk verklaren en wat naarstigheit men gedaan heeft, hem bestraffende en van het Nachtsmaal afhoudende; hij zal de gemeente vermanen, dat zij vuriglijk voor deze onboetvaardige zondaar bidde, eer dat de gemeente tot de laatste remedie der uitsluiting te komen, gedwongen worde. Zulke drie vermaningen zal men doen: in de eerste zal de zondaar niet genoemd worden, opdat men hem enigszins verschone; in de tweede zal men hem noemen; in de derde zal men der gemeente aanzeggen, dat men hem excommuniceren of uitsluiten zal, tenzij dat hij zich bekere, opdat hij, is het dat hij hardnekkig blijft, door de stilzwijgende bewilliging der gemeente, afgesneden worde. Maar aangaande de tijd, hoe lang de ene vermaning na de andere geschieden zal, dat zal in het oordeel en goeddunken der konsistorie staan. Indien hij ook door deze naarstigheit der dienaren, tot bekering niet kan gebracht worden, zo zal eens zulke hardnekkige mens, verbanning en afsnijding van het lichaam van Christus, voor de gemeente verkondigd worden. De kerken dienaar zal het gebruik en het einde des bans in het brede verklaren, en zal de gelovigen vermanen, dat zij geen al te gemeenzame en onnodige konversatie en gezelschap met de verbannene hebben, maar zijn gezelschap schuwen, tot dien einde voornamelijk, opdat de verbannene of uitgeslotene beschaamd zijnde, ernstiglijk bedenke zich te bekeren.

XXXII.

Die zware en voor de gemeente Gods lasterlijke zonden begaan hebben, of zulke stukken, die door die autoriteit en het geweld der overheid behoren gestraft te worden, hoewel zij met woorden boetvaardigheid betuigen, zo zullen zij nochtans van het Nachemaal afgehouden worden. Doch, hoe dikwijls dat geschieden zal, zulks zal in het oordeel der konsistorie staan.

XXXIII.

Is het dat de dienaars des Woords, de ouderlingen of diakenen enige openbare zonde, die tot schande en lastering der gemeente strekt, of door de macht der overheid behoort gestraft te worden, bedreven hebben, zo zullen die ouderlingen en diakenen, door de autoriteit der konsistorie terstond van hun dienst afgezet worden. Maar de dienaren des Woords zal men hun dienst voor een tijd lang opzeggen, doch of men ze ten enenmale van hun dienst afzetten zal, daarvan zal de verzameling der classe oordelen, met welker oordeel, is het dat zij niet tevreden zijn, zo zullen zij zich beroepen op de Provinciale of Lands Synode.

XXXIV.

Maar of die dienaren des Woords en die ouderlingen en diakenen afgezet zijnde, nadat zij de kerk door hun boete voldaan hebben, wederom tot de dienst behoren toegelaten te worden, ware het dat ze wederom verkoren werden: zo veel het de ouderlingen en diakenen aangaat, zal het in der konsistorie diskretie of oordeel staan; maar zoveel als de dienaren des Woords belangt, zal de classikale verzameling oordelen.

XXXV.

De kerken dienaren, geboren uit Nederland, die zich in vreemde kerkdienst begeven hebben, zo zij wederom van de Nederlandse kerken beroepen worden, zullen naarstigheid doen, dat ze die beroeping volgen, hun kerken een zekere tijd bestemmende, in welke zij zich met andere kerken dienaren voorzien mogen. Maar zo de uitlandse gemeenten hen niet willen laten gaan, zo zal men die zaak betrekken tot andere kerken, die niet suspect zijn. En die zich nog aan niemand verbonden hebben, zal men vermanen, dat zij hunne vrijheid behouden, opdat zij kunnen volgen, zo ze beroepen worden.

XXXVI.

Men zal ook de lidmaten der kerk vermanen, die eniger kerken dienaars dienst, in de tijd der vrijheid gebruikt hebben, dat zij dezelve met onderhoud zo hij gebrek heeft, verzorgen.

XXXVII.

Die uit deze verstrooiing in enige stad of plaats vergaderd zijn, zullen ettelijke studenten onderhouden, die aan hen verbonden zullen zijn, derwelker dienst, zo diegenen, die hen onderhouden hebben, ontberen mogen, en toelaten dat een andere kerk die zelve ganselijk tot haar met verbinding overneemt, zo zullen zij de gedane onkosten wederom mogen eisen, maar dat zullen zij niet mogen doen, is het dat zij ze alleen voor een tijd uitlenen.

XXXVIII.

Er is een register beschreven der kerken dienaren, die nu geen dienst hebben. Idem dergenen, die tot de kerkendienst bekwaam zijn. En is uit elke classe dergenen die hier zijn, een kerken dienaar verkoren, die de kerken dienaars zijner classe in naam dezer Synodale vergadering, vermanen zal, dat zij naarstiglijk vernemen, of enige kerken in hun classe zonder kerken dienaars zijn, en zodanige kerken vermanen, een dienaar te beroepen, dat zij ook sommigen uit het register voorstellen, opdat met gemenen raad iemand beroepen worde.

XXXIX.

Te Embden zijn verkoren Dominicus Julius Cornelius Rhetius, Johannes Arnoldi; te Wezel Johannes Lippius, Petrus Rijkius, Michaël Jordaens, opdat de Nederduitse kerken, die geen dienaren hebben, weten, dat ze aan deze mannen schrijven zullen, en opdat deze de kerken enige dienaren in hun of in de naast gelegen plaatsen wonende, aangeven.

XL.

Zo er enige kerk zo arm en behoeftig ware, dat zij de dienaar, welke zij beroept, niet onderhouden konde, zo zal de classe zulks verzorgen en zullen vooreerst sommige naburige kerken tezamen gevoegd mogen worden. Daarbenevens zullen de dienaren der verstrooide gemeenten vermaand worden, dat zij de lidmaten der kerken tot bijstand te doen, aanporren. Doch inzonderheid zullen zij die aanporren, die uit dezelfde provincie of landschap zijn, daarin die kerk ligt. En de kerken dienaren zullen anderen in deze delen met hun exempel voorgaan.

XLI.

De dienaren der classe zullen in die plaatsen, daar men de dienst des Woords niet zal kunnen oprichten, lezers, ouderlingen en diakenen verordenen, opdat alzo de kerken verzameld mogen worden.

XLII.

De dienaren en ouderlingen der classen, die onder het kruis zijn, zullen in alle steden en dorpen onder hun classe of daar omtrent gelegen, naarstiglijk onderzoeken en vernemen naar degenen, die tot de reine religie genegen zijn, om dezelve tot hun schuldige plicht te vermanen. Derhalve zullen zij pogen kerken, of ten minste beginselen der kerken te vergaderen; en om zulks te beter na te komen, zo zullen de classen alle de naastgelegen steden en dorpen onder zich verdelen, opdat niets verzuimd worde. Dezelfde zorg zullen de verstrooide gemeenten over die steden en andere bijliggende plaatsen dragen, voornamelijk, die wijd van de classe gelegen zijn. De verstrooide gelovigen zullen de kerken dienaren der classen onder het kruis hierin helpen, hun voorzichtiglijk aangevende de namen van degenen, die zij weten dat tot de religie genegen zijn geweest in de plaatsen, daar zij uitgeworpen, of uitgeweken zijn.

XLIII.

Het is zeer oorbaarlijk, dat er zulk een vereniging der kerken zij, dat ze dikwijls met onderlinge brieven malkanderen te kennen geven wat daar dienstig zal zijn, tot de onderhouding en wasdom der kerken in het gemeen of ook sommige in het bijzonder, en dat zij voornamelijk van de kettters, scheurmakers, huurlingen, landlopers, en andere zodanige schadelijke mensen, elkander verwittigen, opdat de kerken zich voor zodanigen wachten kunnen.

XLIV.

Opdat men de zware belastingen der kerk voorkome en verlichte, welke dagelijks toenemen door de lichtvaardigheid dergenen, die al te lichtelijk hun woonplaatsen veranderen, en dergenen, die onder het deksel dat zij gelovig en behoeftig zijn, de aalmoezen, de huisgenoten des geloofs toekomende en van node zijnde, onttrekken, zo hebben wij voor raadzaam aangezien, dat in alle en iegelijke kerk verkondigd wordt, dat degenen, die vandaar vertrekken, voortaan niet zullen als huisgenoten des geloofs geholpen worden in andere gemeenten, tenzij dat zij attestatie of ge-

tuigenis hebben, hoe zij zich tevoren in leer en leven bij de gemeente vandaar zij gekomen zijn, gedragen hebben.

XIV.

De dienaren zullen daarop letten, dat zij alle degenen, die attestatie of getuigenis begeren, vragen, uit wat oorzaak zij begeren te vertrekken, en bevindende de oorzaak des vertreks niet genoegzaam te zijn, de zodanigen attestatie te weigeren. De dienaren en diakenen zullen ook toezien, dat ze niet te zeer genegen zijn hun kerken van de armen te ontlasten, met welke zij andere gemeenten zonder enige nood bezwaren. En zo wie zij attestatie geven, zullen hun naam, toenaam, vaderland en handwerk in de brief uitdrukken, mitsgaders de oorzaak van hun vertrek, en hoe lang zij in de gemeente verkeerd hebben, hoe ze zich gedragen hebben, wanneer zij vandaar gescheiden zijn, waar ze henen gaan willen, en andere dergelijke dingen.

XLVI.

Degenen, die vertrekken, zal men zoveel geven als men achten zal genoeg te wezen om tot de naaste gemeente, daar zij door passeren zullen, te komen, doch hoe veel het zij, zal men op de attestatie tekenen. Hetzelfde zullen ook andere gemeenten, daar zij door trekken, doen, ieder naar zijn macht. Zij zullen de attestatie bezien, en zo zij oprecht is, zoveel mededelen als nodig is, om tot de naast liggende gemeente te komen; hoeveel zij geven, en wanneer zij van hen vertrekken, zullen zij op de attestatie tekenen. Alzo zullen ook andere gemeenten zich dragen, totdat ze in de plaats komen, daar zij wezen willen, alwaar de overgeleverde attestatie zal gescheurd worden.

XLVII.

Allen die na de naastkomende maand november, zonder enig getuigenis, of met geen getuigenis naar deze vorm beschreven, uit de gemeente vertrekken zullen, die zullen voor geen huisgenoten des geloofs, de welke men naar de leer van Paulus, allermeeft behoort goed te doen, gehouden worden. Zo daar nochtans enigen komen uit de gemeenten onder het kruis zittende, of uit zulke plaatsen, daar geen kerkedienst ingesteld is, zo zal men die onderzoeken, of ze bidden en rekenschap van hun geloof geven kunnen. Idem uit wat oorzaak zij vertrokken zijn, en

van dergelijke dingen meer, doch zal in de diskretie der diakenen staan, hoeveel men zodanigen tot onderstand zal geven.

XLVIII.

Men zal de heer van St. Aldegonde bidden, in de naam van deze Synodale vergadering, dat hij een historie der dingen die in sommige jaren herwaarts geschied zijn, beschrijve: en voornamelijk van die dingen, die de oprichting der kerke, de vervolging derzelve, de afwerping en wederoprichting der beelden, de volständigkeit der martelaren, de gruwelijke oordelen Gods tegen de vervolgers, de veranderingen der politiën, enz. betreffen.

XLIX.

Alle kerken dienaren, mitsgaders alle anderen, die met hun hulp dit voornemen kunnen vorderen, zullen naarstiglijk ondervragen en onderzoeken, alles wat tot zodanige historie dient, en in geschrift verzenden aan iemand dergenen, die hiertoe verkoren zijn, welke deze dingen daarna aan de heer van St. Aldegonde getrouwelijk zullen overschrijven.

L.

Er zijn hiertoe verkoren: te Embden, Christophorus Becanus en Cornelius Rhetius; te Wezel Pieter de Rijk en Carolus Nielius; te Keulen Adriaan van Conincksloo en Johannes Regius; te Aken Johannes Christianie en Johannes Heuckelom; te Frankfort de heer Bailleul en Sebastiaan Matte; te Heidelberg Petrus Dathenus en Johannes Taffinus; te Frankenthal Caspar van der Heyden en Petrus Anthonius; te Schönau Franciscus Junius; te Sint Lamberts Nicolaas Schoubrouck.

LI.

Niemand zal enig boek van hem zelf of van een ander gemaakt, waarin van de religie gehandeld wordt, doen of laten drukken, of anderszins in het licht brengen, tenzij dat het zelve boek van de kerken dienaren der classe, of van de openbare professoren der theologie, die van ons geloof of konfessie zijn, geëxamineerd en geapprobeerd zij.

LII.

In grote gemeenten zal het oorbaarlijk zijn, dat men sommigen, die hope geven dat ze de kerke Gods te eniger tijd zullen

kunnen dienen, in het bijzonder oefene, in het proponeren. En opdat het ordelyk geschiede, zal een kerken dienaar over die aktie presideren.

LIII.

Deze artikelen de wettelijke en behoorlijke orde der kerken betreffende, zijn alzo met gemeen akkoord gesteld, dat ze (zo het de nuttigheid der kerken vereist) veranderd, vermeerdert en verminderd mogen en behoren te worden. Nochtans zal het geen bijzondere kerk vrij staan, zulks te doen. Maar alle kerken zullen arbeiden deze te onderhouden, totdat in een synodale vergadering anders besloten wordt.

Te Embden de 13e oktober.

Anno onzes Heeren 1571.

. CASPARUS VAN DER HEYDEN,
Praeses Synodi.

JOHANNES POLIANDER,
Scriba.

Aanhangsel der Synode van Emden 1571 ¹⁾

Van de tezamenkomsten der quartieren.

1. In de tezamenkomsten der quartieren zal een der dienaren een predikatie in de kerk doen, daarvan de andere zijn medebroeders oordelen zullen, en zo daarin iets te verbeteren zij, dat zullen zij aanwijzen. Ditzelve zullen ook de anderen doen, een ieder in zijn orde in de naaste quartierbijeenkomst.
2. Daarnaar de voorzitter, die met gemene stemmen van zijn medegezellen daartoe verkoren is, zal na het gebed een ieder afvragen: of in hun gemeenten kerkeraad gehouden wordt; of de christelijke straf in zwang gaat; of zij strijd hebben met enige ketters; of zij enige twijfel hebben in de hoofdstukken der leer; of er goede zorg over de armen gedragen wordt en ook over de scholen; of zij tot regering der kerken de raad en hulp hunner medegezellen behoeven; en diergelijke zaken meer.
3. Zo in enige kerk des quartiers iets geschied zij, dat in hun kerkeraad niet konde gemiddeld worden, daarvan zal men in der quartieren-bijeenkomst handelen, van welke men op de Provinciale Synode zal mogen appelleren.
4. Men zal in der quartieren-bijeenkomst belangende hetzelfde quartier handelen. Dit gedaan zijnde, zal de voorzitter een vraag of twee voorstellen van de hoofdstukken der religie, daarvan verschil is tussen ons en de papisten, en anderen, door welke zij elkander tot studie verwekken mogen.
5. In de quartier-bijeenkomst, die de Provinciale Synode allernaast voorgaat, zullen verkoren worden, die uit naam derzelver quartieren gezonden mogen worden. Uit iedere classe zullen gezonden worden twee dienaren met twee ouderlingen of diakenen. Of immers een dienaar met een diaken.
6. Het is raadzaam bevonden, al eer men de hoofdstukken beschrijve, die men in de Provinciale Synode voorstellen wil, dat men de handelingen en ordening der vorige tezamenkomst wel terdege overleze, opdat men in de Provinciale en voornamelijk in Algemene Synode niet voorstelle, daarvan eens gehandeld en met gemene bewilliging besloten is, tenzij, dat er nieuwe oorzaak van twijfel over gerezen is.

¹⁾ Dit aanhangsel is overgenomen uit het handschrift Den Brielle A I.

Ten laatste zal de plaats en de tijd van de naaste bijeenkomst bescheiden worden, en de voorzitter zal met een dankzegging de handelingen besluiten.

Van de Provinciale tezamenkomsten.

7. Die van de Provinciale Synode uitgezonden zullen worden, zullen brieven hunner zending, en de hoofdstukken, die zij voor te stellen hebben, bij geschrifte brengen. Daar zullen geen andere geschreven worden dan die daarvan in de kerkeraad en de quartier-bijeenkomsten niet heeft kunnen besloten worden, of die alle gemeenten der Provincie aangaan, opdat de Provinciale Synode niet met onnodige vragen lang gemaakt worde.

8. Als zij tezamen gekomen zullen zijn, zal de dienaar der plaats, of zo daar geen is, de Dienaar, die in de voorgaande vergadering de voorzitter was, het gebed doen, tot eens voorzitters, bijzitters en schrijvers verkiezing dienende. De voorzitter verkoren zijnde, zal het gebed doen tot de ganse handel. Daarna zal hij bezorgen dat de namen, die tegenwoordig zijn, opgeschreven worden; ook aantekenen de afwezenden, opdat zij hunner afwezens reden geven. Hij zal verzoeken, dat de getuigenisbrieven met eens iegelyks last en bevelen gelezen worden, hetwelk hij naar orde elk bijzonder voorstellen zal. Hij zal de ganse vergadering daarover vragen. Hij zal de stemmen verzamelen, en verklaren, welke het meeste en gezondste deel der stemmen zij. Hetzelve zal de schrijver afschrijven, en geschreven hebbende, zal hij het verstandelijk lezen, opdat het met hun aller bewilliging aangenomen worde.

9. Men zal daar handelen, ten eerste wat de leer aangaat; daarna wat de kerkelijke discipline belangt. Dit zal geschreven en het beschrevene gelezen worden. Daarna de partikuliere handelingen.

10. Het is des voorzitters ambt te gebieden, dat een ieder in zijn orde spreke; de heftigen en tweeslachtigen te doen zwijgen; en zo zij niet zwijgen, hun te gebieden uit de vergadering te gaan, opdat zij door der broederen oordeel behoorlijk gestraft worden. Des voorzitters ambt eindigt met de handel, doch het is der Provinciale Synode vrij, dezelve of een ander te verkiezen. De ouderlingen en diakenen, die tot deze tezamenkomsten zullen gezonden worden, zullen in alle sessiën hun stemmen geven met hun kerkendienaren. Doch de ouderlingen der plaats, waar de vergadering is, zullen er maar twee macht hebben te stemmen, hoewel de anderen toegelaten zal worden hun gevoelen te zeggen.

Alle sessiën zal de voorzitter met een gebed aanvangen en met dankzegging eindigen.

11. Alle verordende en in schrift vervatte artikelen zullen anderwerf gelezen worden, opdat zij van allen aangenomen en ondertekend worden. Een ieder zal kopie, van voorzitter en schrijver ondertekend, medenemen, opdat zij in alle konsistoriën gelezen worden.

12. Er zal met bewilliging der ganse Provinciale bijeenkomst een kerk verkoren worden, dewelke men met de andere dienaren harer classe last geven zal, der naastvolgender Provinciale te-zamenkomst tijd en plaats te verzorgen.

13. Tot deze gemeente zal men vlijtig en bijtijds zenden de zware zaken, die in de konsistorie en de quartier-bijeenkomst niet konden besloten worden. Of zaken, die gewichtig zijnde, der ganse Provincie aangaan.

14. De gemeente zal de andere gemeenten de bestemde tijd en de plaats der naastvolgende Provinciale Synode drie maanden tevoren kond doen. Zal van gelijken alle hoofdstukken en artikelen die haar gezonden zijn kopie mede zenden, opdat een ieder kerk zich bijtijds daarop mag bedenken, en haar gevoelen daarover in de te-zamenkomst der classe voorgeven, opdat die van der classe wege gezonden worden mogen voortbrengen hetgeen tevoren overlegd en van alle kerken haars quartiers gehandeld is.

15. Opdat nochtans de kerk, die de last heeft, van plaats en tijd van de naaste Provinciale Synode te beroepen bevolen is, niet te zeer overladen worde met alle dienaren aller quartieren te beschrijven, zo zal in elke classe een kerk verkoren worden, tot welke zij schrijven zal, opdat hetgeen zij ontvangen heeft, de dienaren hun classe mededelen.

16. De onkosten dergenen, die op de Synode gezonden worden, zal het quartier in het gemeen betalen.

17. Als de handelingen der Synode geëindigd zijn, zal men des Heeren Heilig Avondmaal houden, onder de dienaren en ouderlingen, die tot die Synode gekomen zijn, tezamen met de kerk, waar zij vergaderd zijn, zo het de gelegenheid der plaats lijden mag. De gemeente, die de last de Synode opgenomen heeft, zal de handelingen en de ordonnantiën derzelver Synode ter naarster te-zamenkomst brengen of zenden.

Van de Algemene te-zamenkomst.

18. Hetzelfde zal men onderhouden in de Algemene Synode, tot dewelke verkoren zullen worden verordende dienaren en ouderlingen niet van de classe, maar van de Provinciale Synode, met

getuigenis-brieven en lasten, de leer, discipline en partikuliere handelingen betreffende, dewelke in de Provinciale Synode niet konden besloten worden, of die alle kerken aantreffen.

Partikuliere Handelingen.

1. Gehoord hebbende de klachten en begeerten beider kerken van Embden, de broeders dezer Synode hebben beloofd, dat zij terstond als zij thuis gekomen zijn, verzorgen zullen, dat men alle kerken harer quartieren weten doen zal, dat de diakenen der kerken van Embden degenen, die wettelijke getuigenis brengen zullen van de gemeente, daar zij van komen, huns getrouwen en godzaligen levens, dat ze die helpen zullen in zulke wijze als de kerken gedaan hebben, daar zij doorgereisd zijn. Maar dat zij hun niet kunnen bezorgen, hetgeen zij wel begeren zouden voor vele dagen of ettelijke maanden, als het onderwijl geschiedt, dewijl zij de bekwame wind om naar Engeland te zeilen verwachten; opdat niemand zich op een ijdele hoop verlate, en lichtvaardiglijk zijn woonstede verandere.
2. Op de eerste vraag der broederen van Keulen hebben de broeders geantwoord, dat die dingen die de consciëntie betreffen, met Gods Woord moeten bewezen worden. Maar die de orde aangaan of middelmatig zijn, zijn aan die noodwendigheid niet te verbinden.
3. Op de tweede, betreffende de rechte translatie des Bijbels, hebben de broederen besloten, men zoude verdagen tot op de Generale Synode 1).
4. Op de 3e en 4e vragen, antwoorden het 5e en 56e artikel.
5. Op de 5e vraag van de Handelingen der Synode van Rochelle in Frankrijk hebben de broederen Petrus Dathenus en Joannes Tafinus last gegeven, derzelve genoeg te doen.
6. Op de 6e vraag antwoordt het 42e artikel, 2) beginnende: Het register der Dienaren etc.
7. Op de 7e vraag is aldus geantwoord, dat men in de konsistorie getuigen beleggen en horen mag. En als er geen getuigen zijn, mag men in gewichtige zaken de eed afeisen, niet door bevel (hetwelk de overheid alleen toekomt en doen mag) maar door vermaning. En al is het, dat men de solemnelen en bij de overheid geuseerde vorm des eeds zoude mogen gebruiken, zo is het nochtans beter, dat men het niet doet, maar dat men

1) Zie art 52 Synodi. Vergelyk noot art. 21.

2) Zie art. 38.

de wrake Gods ernstiglijk aan de meinedigen voorstellende, hem bevele de waarheid te bekennen. Maar het allerbeste is, dat men zo zelden als het mogelijk is getuigen belege of de eed afneme.

8. Op de 8e vraag der Keulse gemeente van mannen welke hun vrouwen niet volgen willen, is geantwoord: dat hun de uitroepingen door de macht der overheid nodig zijn, daarom mogen zij vertrekken tot zulk een stad, daar de overheid zulke macht daartoe gebruiken wil.

9. Op de 9e vraag der broederen van Keulen of men eens papisten kind dopen mag, dewelke betuigt, dat hem de forme des Doops, die men in de Gereformeerde Kerken gebruikt, reiner dunkt dan die men in het pausdom gebruikt? Antwoord: Die hiervan bescheid begeren, die nemen kopie des artikels van de broederen van Embden over deze zaak geschreven.

10. Op de 10e vraag der Keulse gemeente, of men die tot getuigen bij de Doop toelaten mag, die of zij schoon de zuivere leer toegedaan zijn, zich nochtans tot de gemeente niet begeven willen? is aldus geantwoord: Want het de broederen goedgedacht heeft, het gebruik der getuigen in de gemeente vrij te laten, zo zullen die waarvan wij spreken, toegelaten worden, dat ze getuigen zijn, dat de Doop gegeven is; maar daar getuigen genomen worden, die beloven het kind te onderwijzen: dat moeten leden van de kerk zijn.

11. De broeders van Keulen en van Aken hebben gevraagd: of men een goddeloos leven leidende mens, dewelke dreigt de kerk te verderven, in de ban doen zal, nadat er vele vermaningen tevergeefs geschied zijn. Is geantwoord: dat degenen, die anderszins naar Gods Woord in de ban zouden gedaan worden, die (of zij schoon der kerke verderf dreigt) zal men in de ban doen; maar van de tijd der vermaning, die men in het openbaar doen zoude, en de ban, wordt in der konsistorie diskretie toegelaten. Men mag de tijd der vermaning en de ban vertrekken, alzo nochtans dat men op het behoud der kerk acht hebbe, en dat de behoorlijke ban niet verzuimd worde.

12. Op het voorgeven der broederen van Antwerpen, belangende de dienaren die ledig zijn, en elders beroepen zijnde weigeren gehoorzaam te zijn? Is aldus geantwoord: De dienaars, die geen dienst hebben, en van een andere kerk beroepen zijnde, niet gehoorzaam zijn willen; of men ze daartoe dwingen mag, zal des quartiers bijeenkomst oordelen.

13. Op de vraag derzelve kerk of een gelovige vrouw, hebbende

een ongelovige man, mag tegen zijn dank haar kind in de gemeente ten Doop brengen? is geantwoord: Dat zij het mag en moet doen; maar dewijl het bij geval niet altijd nut zijn zoude, naar gelegenheid der kerken, zo zal in deze zwaarigheid nut zijn de raad der konsistorie te verzoeken, dewelke zo voorzigtelijk daarin handelen zal, dat ze de vreesachtigen niet te zeer de toom late, noch ook de consciëntie niet te zeer bezware.

14. De gemeenten, die vraagden of het de broederen geoorloofd is, koophandel met anderer vorsten munt te drijven, en die te smelten of doen smelten, dat ze in erger veranderd worde of oorzaak daartoe geven? Is geantwoord: Geld te vergaderen om tot erger te maken of te smelten of anderszins te slaan of te doen slaan, daarvan het gemene land schade lijden zoude, ofschoon de overheid daar op door de vingers ziet, zo is het nochtans de gerechtigheid en de broederlijke liefde tegen, en degenen, die de naam der reine religie voeren, onbetamelijk.

15. Op het voorgeven der broederen van Gent en Antwerpen is geantwoord: Dat de konsistorie opmerken en met rijpe raad onderzoeken zal naar de zwaarigheid der zonde, de grootheid des aanstoots, nadat hij menigmaal gevallen is, naar gelegenheid der plaatse en omstandigheden.

16. Of een af te houden zij van het Nachtmal alleen, maar ook in de kerken onder het kruis van de gemene vergadering? Antwoord: Zo daarvan iets meer verzocht wordt, dat zal men der quartier-bijeenkomst te oordelen, voordragen.

17. Op de vraag der broederen van Aken, belangende een jonkman en een jongedochter? Antwoord: Men zal ernstiglijk onderzoeken alle omstandigheden des ganse handels, hetwelk de konsistorie doen zal, en daarna de zake in de vergadering des quartiers brengen.

18. Op de vraag der Franse gemeente van Antwerpen: Wat een vrouw te doen staat, die zegt dat haar man 4 of 5 jaren in de krijg gebleven is, of gestorven zij en nochtans zijn dood met zekere getuigen niet bewijzen kan? Antwoord: Dat daartoe de uitroeping door de macht der overheid moet gebruikt worden. En zo zij dat niet verwerven kan, zal zij van de overheid begeren, dat zij haar een zekere tijd stellen, hoelang zij zal moeten vertoeven. Zo zij geen van tweeën verwerven kan, zo zal zij haar vetrek nemen tot een stad, daar de overheid haar hulp en macht daartoe gebruiken wil.

19. Op de vraag derzelve kerk, aangaande de weduwen, die binnen een maand of 2 na haars mans dood trouwen willen?

Aantwoord: De konsistorie kan noch mag hierin een zekere tijd beschrijven, dewijl Paulus de weduwen toelaat te trouwen, zonder haar enige tijd te stellen. Dat nochtans de eerbaarheid vereist, dat zij ten tweede huwelijke niet voortvare dan 4 of 5 maanden na haars mans dood. En zo zij bevrucht is, 2 maanden ongeveer na het baren.

20. Op de 3e vraag derzelve kerken: nopens degene, die om enige zware zonden van het Heilig Avondmaal afgehouden zijnde, in de gemeente trouwen wil, te voren zijn schuld niet bekend hebbende? Is geantwoord: dat men de kerkelijke straf over hem gebruiken zal, en zo hij zich bekeert, men zal hem toelaten. Zo niet, men zal de vrouw vermanen, dat zij zich ten huwelijk niet begeve met enige man, die met zware en openbare zonden bevlekt is, die een verachter der kerk en van de kerk opgehouden en in de ban gedaan is.

21. Daar wordt gevraagd in de hoeveelste graad der bloedverwantschap het huwelijk verboden is? Antwoord: Dat het allergeradenst is, dat men, daar de overheid ongelovig is, de wetten en ordonnantiën der plaats houde, dewijl het zonder God te vertoornen geschieden moge, opdat niet geschiede, dat de overheid het huwelijk, dat daartegen bevestigd is, van onwaarde verklare te zijn, en de kinderen bastaarden en het erfgoed elderwaarts gekeerd worde, en andere, diergelijke kwaden daaruit werden.

22. Die van Aken vragen: Wat een dienaar (en ook hunlieden) te doen staat, die een ketterse huisvrouw heeft. Antwoord: Want hij nu in dienst gesteld is, zo zal de konsistorie naarstiglijk onderzoeken, wat moeite hij daartoe gedaan heeft, met heilige wandelingen en met dagelijkse vermaningen uit de Heilige Schrift, om zijn vrouw voor Christus te winnen. Zo hij onachtzaam in dezen dele bevonden wordt, zal hij door het oordeel en de macht der konsistorie en des quartiers van de dienst opgehouden worden. En zo de broederen achten, dat de konsistorie te traag daarin ware, die zullen van de onachtzaamheid of ook van het oordeel der konsistorie zich op het quartier mogen beroepen 1).

23. Men zal tegen de toekomende lentetijd tezamenroepen een Generale Synode, bij zoverre de Engelse kerken verklaren, dat zij tot dezelve enigen willen en kunnen afzenden, al ware het schoon, dat zij alleen daartoe niet bewilligden. Zo niet zal de Generale

1) Onder art 22 in het handschrift Den Brielle A I staat:
Zoveel is mij ter hand gekomen van de akten der Synode, gehouden te Embden, anno 1571, niet wetende of daar meer beschreven zij
Na dit onderschrift volgen echter nog de artikelen 23 en 24.

Synode uitgesteld worden tot de lentetijd des volgenden jaars 1573.

24. De classe van de Paltz is verkoren om de Generale Synode te beroepen. En deze navolgende kerken zijn verkoren in een iegelijke classe tot dewelke men schrijven zal. De kerken van Embden, Wezel, Keulen, Heidelberg, Antwerpen, Gent, Doornik, en Alkmaar in Holland en West-Friesland.

Te Embden, de 13e oktober 1571.

CASPARUS HEYDANUS, Praeses.

JOHANNES POLYANDER, Scriba.
